

معرفی کتاب

دیدگاه های معارض برنامه درسی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱/۷

تاریخ پذیرش و انتشار: ۱۳۹۹/۲/۳۰

محمود مهرمحمدی^۱

معرفی مختصر مشخصات کتاب شناختی اثر

کتاب دیدگاه های معارض برنامه درسی^۲ در سال ۱۹۷۴ در بردارنده مجموعه ای فصول است که تحت ویراستاری الیوت آیزنر^۳ و الیزابت ولنس^۴ و توسط شرکت انتشاراتی مک کاجان^۵ در ایالات متحده آمریکا منتشر شده است. این کتاب یکی از مجموعه چهار جلدی است که تحت نظارت و بنا به درخواست جامعه ملی تعلیم و تربیت^۶ نگارش شده است. سه اثر این مجموعه عبارتند از مسایل اساسی آزمون کردن^۷ تحت ویراستاری رالف تایلر و ریچارد ولف^۸؛ کثرت گرایی فرهنگی^۹ با ویراستاری ادگار اپس^{۱۰}؛ و بازنندیشی تساوی تربیتی^{۱۱} که آندره کوپان و هربرت والبرگ^{۱۲} ویراستاری کرده اند. این کتاب در مجموع ۲۰۰ صفحه است که علاوه بر یک مقدمه و یک نتیجه گیری در پنج بخش و دوازده فصل تنظیم شده است که هر بخش آن معرف یکی از دیدگاههای اساسی برنامه درسی است و فصل های زیر هر بخش توسط صاحب نظران بنام و نماینده دیدگاه مربوطه نگارش یافته است.

معرفی فصول و مباحث کتاب

همانگونه اشاره شد، کتاب دیدگاه های معارض برنامه درسی ژانر خاصی است. شامل دو فصل تالیفی و پنج بخش از نوع گردآوری است. در بخش های پنجگانه این اثر نویسندگان از چهره ها یا نمایندگان شاخص هر یک از نظریه های پنج گانه برنامه درسی مقاله های کوتاهی را انتخاب و ارائه کرده اند. در مجموع دوازده مقاله یا متن از صاحب

^۱. استاد مطالعات برنامه درسی دانشگاه تربیت مدرس

^۲. Conflicting Conceptions of Curriculum

^۳. Elliot Eisner

^۴. Elizabeth Vallance

^۵. McCutchan Publishing Corporation

^۶. National Society for the Study of Education

^۷. Crucial Issues in Testing Ralph

^۸. Ralph W. Tyler & Richard M. Wolf

^۹. Cultural Pluralism

^{۱۰}. Edgar G. Epps

^{۱۱}. Rethinking Educational Equality

^{۱۲}. Andrew Kopan & Herbert Walberg.

نظران مرتبط با هر یک از دیدگاه‌ها در کل اثر به خوانندگان عرضه شده است. کتاب شامل یک مقدمه یا یک فصل مقدماتی هم هست که به تبیین و شرح چهارچوب یا طبقه‌بندی اختصاص دارد. یک فصل پایانی را نیز شاهد هستیم که در آن آیزنر به تنهایی کاربست نظریه‌های پنجگانه در برنامه ریزی درسی را در کانون توجه قرار داده است. این کار از طریق کالبد شکافی یک برنامه درسی خاص انجام می‌پذیرد. برنامه درسی مورد استفاده بدین منظور برنامه مشهور حوزه مطالعات اجتماعی با نام "انسان؛ عرصه‌ای برای مطالعه" است. این برنامه درسی محصول دهه ۶۰ میلادی می‌باشد و از تراوشات فکری شخصیت محوری جریان اصلاح برنامه درسی در این مقطع یعنی جروم برونر است که یک نمونه از برنامه‌های درسی نوپدید در این مقطع زمانی است که ماشین تولید برنامه‌های درسی جدید با حمایت دولت فدرال گردش بی‌سابقه‌ای پیدا کرده است.

بخش اول با عنوان برنامه درسی به مثابه پرورش فرآیندهای شناختی که شامل دو مبحث است که بحث اول آن با عنوان مدرسه ابتدایی: ضرورت یا سهولت، توسط کارل برایتز نگارش شده است و بحث دوم آن هم در فصل بعدی توسط ریچارد برنز و گری بروکز با عنوان فرایندها، حل مساله و اصلاح برنامه درسی نوشته شده است.

بخش دوم کتاب به معرفی دیدگاه برنامه درسی به مثابه فناوری اختصاص یافته است که فصل‌های سوم تا پنجم کتاب را دربرمی‌گیرد. فصل سوم را رابرت تانیل با عنوان تکنولوژی آموزشی به مثابه فن تنظیم کرده است. فصل دوم با عنوان استفاده از الگوی تقویت محرک- پاسخ توسط رابرت سیلورمن و فصل پنجم هم با عنوان برخی الگوهای اقتصادی از ساختار برنامه درسی است که رالف گولدمن، ویلیام وبر و هرولد نوح عرضه نموده‌اند.

بخش سوم کتاب توصیف دیدگاه برنامه درسی برای خود شکوفایی یا برنامه درسی به مثابه تجربه معطوف به کمال است که نویسندگان دو فصل از این بخش ژوزف یونل و فیلیپ فینیکس هستند که به ترتیب فصل‌هایی با عناوین آیا انسان عقلانی نخستین اولویت ماست؟ و تعالی و برنامه درسی را نگارش نموده‌اند.

بخش چهارم به آن دسته از دیدگاه‌هایی تعلق دارد که جامعه را در کانون توجه برنامه درسی قرار می‌دهند. این فصل معرف دیدگاهی است که با عنوان برنامه درسی برای بازسازی یا انطباق اجتماعی توصیف شده است و در اینجا هم فصل‌هایی با عناوین تناسب و برنامه درسی از لارنس مدگف و مائوریتس هانت، قدرت سیاسی و برنامه درسی دبیرستان از جان من و بازیافتن هدف در تعلیم و تربیت از هرولد شین ارائه شده است.

بخش پنجم توصیف‌کننده دیدگاهی است که آیزنر و والنس با عنوان دیدگاه برنامه درسی به مثابه عقل‌گرایی آکادمیک معرفی کرده‌اند و در این بخش ابتدا ژوزف شواب ابتدا مفهوم ساختار دیسیپلین را نوشته است و پس از آن در فصل دوازدهم با عنوان برنامه درسی توسط پیتر هرست و آراس. پیترز نگارش شده است.

شرح و بسط مقصود و مضمون اثر

آیزنر به همراه دانشجوی خود در دهه ۷۰ میلادی یعنی الیزابت ولنس^۱ این کتاب را پدید آورده اند. ولنس خود در حال حاضر یک استاد شناخته شده و بالنسبه شاخص در حوزه مطالعات برنامه درسی است. آنچه که در این کتاب آمده است، طبقه بندی نخست آیزنر (البته به همراهی ولنس) از نظریه های هنجاری^۲ برنامه درسی است که البته در دهه ۹۰ میلادی مورد بازنگری قرار گرفته و طبقه بندی کاملا متفاوت آیزنر را از نظریه های هنجاری با عنوان "ایدئولوژی های برنامه درسی"^۳ شاهد هستیم. طبقه بندی متاخر را آیزنر در قالب فصل سوم از ویراست سوم کتاب "تصورات تربیتی" (۱۹۹۴) ارائه کرده است.

طبقه بندی یا فرا نظریه^۴ مطرح شده در کتاب مورد بررسی، صورتبندی آراء و اندیشه های مطرح شده توسط صاحبان اندیشه ای است که درباره چیستی و چرایی تربیت اتخاذ موضع کرده اند و این مواضع از طریق برنامه های درسی باید جامه عمل بپوشند. این اثر مواضع اتخاذ شده را پنج مورد متمایز و البته معارض با یکدیگر دانسته است. بنابراین روایت این کتاب از تنوع و گونه گونی منطق ها یا عقلانیت حاکم بر برنامه های درسی مدارس عبارتند از:

برنامه درسی به مثابه فناوری^۵، برنامه درسی به مثابه پرورش فرآیندهای شناختی^۶، برنامه درسی به مثابه خودشکوفایی^۷، برنامه درسی به مثابه عقل گرایی اکادمیک^۸ و برنامه درسی به مثابه بازسازی یا انطباق اجتماعی^۹.
تعریف اجمالی هر یک از دیدگاه ها بدین قرار است:

پرورش فرایندهای شناختی: ماموریت برنامه های درسی انتقال محتوی نیست بلکه باید تمرکز بر تقویت طیف وسیعی از مهارتهای شناختی در دانش آموزان قرارداد شود.

خودشکوفایی یا برنامه درسی به مثابه تجربه رضایتبخش: ارزش محوری در این دیدگاه توجه به اهداف شخصی و تجربه یادگیری مرتبط با آن است. برنامه درسی کودک محور است و رشد خودبنیاد او را مورد حمایت قرار می دهد.

1. Elizabeth Vallance

2. Normative theories

3. Curriculum Ideologies

4. Meta theory

5. Curriculum as technology

6. Curriculum as development of cognitive processes

7. Curriculum as self-actualization

8. Curriculum as academic rationalism

9. Curriculum as social adoption/ social adaptation

فناوری: مشابه دیدگاه فرایند شناختی بر فرایندها تمرکز دارد. اما اساسا در پی یافتن روش های کارآمد برای تحقق اهداف از پیش تعیین شده است و برخلاف دیدگاه فرایند شناختی بر شناخت و یادگیری متمرکز نیست. کاربرد فناوری تسهیل کننده آموزش را دغدغه اصلی برنامه درسی می شمارد.

عقل گرایی آکادمیک: سنتی ترین دیدگاه برنامه درسی محسوب می شود و اولویت را بر انتقال برترین و قدرتمندترین دستاوردهای اندیشه بشر به نسل جدید تلقی می کند. بر اساس این دیدگاه قوای عقلانی دانش آموزان بدین صورت بارور می شود.

بازسازی یا انطباق اجتماعی: در این رویکرد دو نحله وجود دارد که برای هر دو نگاه به نیازهای جامعه بر نیازهای فرد اولویت داشته و برنامه درسی جامعه محور است. اصلاح جامعه بدست تربیت یافتگان که از مسئولیت اجتماعی ایشان نسبت به آینده حکایت می کند در راس دغدغه های نحله بازسازی گرایان است. در حالی که نحله دیگر جهت گیری آماده سازی فرد برای ایفای نقش موثرتر در جامعه کنونی را مدنظر قرار می دهد.

جایگاه کتاب در میان سایر آثار آیزنر

همانگونه که اشاره شد کتاب مورد بحث یکی از چهار کتابی است که توسط یک نهاد معتبر و شناخته شده در حوزه نشر آثار علمی و تخصصی تعلیم و تربیت منتشر شده است. این نهاد جامعه ملی مطالعه تعلیم و تربیت^۱ نام دارد که در سال ۱۹۷۴ میلادی مجموعا چهار کتاب را منتشر کرده است. این در حالیست که جامعه مطالعات تعلیم و تربیت معمولا در هر سال یک کتاب منتشر می کرده است و به آن ها سالنامه^۲ اطلاق می شده است. اما در سال ۱۹۷۴ علاوه بر کتاب مورد بحث از آیزنر، سه کتاب دیگر هم منتشر کرده است. این مجموعه چهارجلدی با عنوان مباحث معاصر تعلیم و تربیت^۳ شناخته می شوند. بنابراین کتاب مورد بررسی توسط مهم ترین مرجع علمی تعلیم و تربیت حاوی مباحثی تشخیص داده شده است که در زمره مسایل اساسی تعلیم و تربیت در زمانه خود بوده است. شاید این توجه سبب شده باشد که صاحب نظران دیگر حوزه برنامه درسی نیز چنین فعالیتی را واجد ارزش قلمداد و به مرور زمان طبقه بندی های دیگری پا به عرصه وجود گذاشتند. و البته همانطور که اشاره

1. National Society for the Study of Education (NSSE)

2. yearbook

3. Contemporary Education Issues

شد، آیزنر نیز با تصدیق سودمندی فرانظریه ها برای بار دوم به این فعالیت مبادرت ورزید (نگاه کنید برای مثال به طبقه بندی های شوبرت^۱، ۱۹۹۶؛ میلر^۲، ۱۹۸۳؛ اسکایرو^۳، ۲۰۱۲ و ژوزف بولوتین^۴، ۲۰۱۰).

شرح دلایل ماندگاری اثر

سیالیت اندیشه و جسارت بازنگری و نگاه از نو به صحنه های آشنا، از ویژگی های ممتاز اهل نظر به ویژه در حوزه علوم انسانی است که البته در حوزه تعلیم و تربیت و به طور اخص در حوزه مطالعات برنامه درسی از این سیالیت اندیشه و این جنس نظرورزان و اهل نظر خوشبختانه کم نداشته ایم. بعنوان نمونه همانگونه که اشاره شد آیزنر و ولنس درباره صورتبندی مواضع اتخاذ شده در خصوص غایات تربیت این جسارت را از خود بروز داده اند.

سخن پایانی

ولنس، نویسنده همراه و همکار آیزنر در این کتاب، مقاله ای منتشر کرد و در آن نگاهی نقادانه به این طبقه بندی انداخت. در نتیجه این تاملات دیدگاه برنامه درسی به مثابه فناوری حذف و دو دیدگاه جدید به مجموعه اضافه شد. بنابراین و به این ترتیب کاری را که آیزنر در دهه ۹۰ با ارائه یک طبقه بندی جدید از نظریه های هنجاری برنامه های درسی انجام داد، ولنس در قالب مقاله ای به عنوان "نگاهی دوباره به دیدگاه های معارض برنامه درسی"^۵ (۱۹۸۶) سامان داد و در واقع زودتر از استادش دست به بازنگری در صورتبندی ارائه شده از نظریه های هنجاری در این اثر زد.

فهرست منابع

- Bolotin, J. P. (2010). *Cultures of Curriculum* (2nd Ed). Routledge.
- Eisner, E.W. (1994). *Educational Imagination: On the Design and Evaluation of Educational Programs* (2nd Ed). Mc Millan Publishing.
- Miller, J. P. (1983). *The Educational Spectrum: Orientations to Curriculum*. Longman Publishing
- Schubert, W. (1996). Perspectives on Four Curriculum Traditions. *Educational Horizons*, 74(4), 169-76.
- Schiro, M. S. (2012). *Curriculum Theory: Conflicting Visions and Enduring Concerns*. Sage Publications
- Vallance, E. (1986). A Second Look at Conflicting Conceptions of Curriculum. *Theory into Practice*, 25(1), 24-30.

1. Schubert

2. Miller

3. Schiro

4. Joseph Bolotin

5. A Second Look at Conflicting Conceptions of Curriculum

سایر منابع برای مطالعه بیشتر:

- Allan A. Glatthorn, Floyd Boschee. Bruce M. Whitehead. Bonni F. Boschee (2019). *Curriculum leadership strategies for Development and Implementation* (5nd Ed), 119-117. SAGE Publications.

